

Výchozí pracovní teze a úvahy k projektu „Vize ČR v roce 2030“

Výstup Výboru pro socioekonomický rozvoj
Rady vlády pro udržitelný rozvoj

Materiál k informaci

Úvodní slovo

Následující materiál je předkládán RVUR pro informaci jako první pracovní výstup Výboru pro socioekonomický rozvoj. Charakter materiálu je čistě diskuzní, v dalších fázích budou jednotlivé teze ověřovány a dopracovávány na základě empirických údajů a modelů tak, aby mohly být využity v rámci aktualizace Strategického rámce trvale udržitelného rozvoje. Horizont realizace a významu tezí je rok 2030.

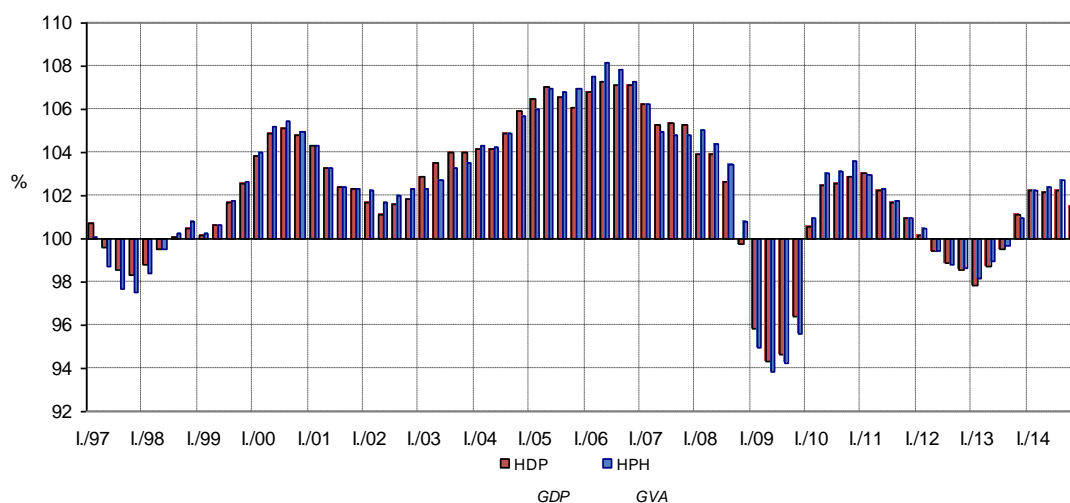
Makroekonomické Teze k Projektu „Vize ČR v roce 2030“ z pohledu růstového modelu

1. Pro identifikaci budoucího vývoje a strategie je nutné pracovat citlivostně či variantně, nikoli deterministicky predikčně
2. Vysoký předkrizový růst mohl být neopakovatelnou anomálií a dnes jsme konfrontováni s projevy sebe posilujících se procesů ekonomické stagnace s možnými dlouhodobými následky
3. Vysoká otevřenost české ekonomiky je základním parametrem současného hospodářského modelu
4. Nahromaděné ekonomické a sociální deficity v mnoha sektorech jsou nutným výchozím předpokladem budoucího vývoje české ekonomiky
5. Česká ekonomika se patrně nachází ve zvláštní verzi pasti středního příjmu a v riziku pomalé či zastavené konvergence s vyspělými ekonomikami
6. Zvýšený odliv kapitálu otevírá otázku dostatku investičních zdrojů pro dlouhodobý rozvoj
7. Česká ekonomika je relativně významně závislá na evropských zdrojích
8. Vytvoření vzájemně komplementárních hospodářských institucí je základním předpokladem úspěchu ekonomiky
9. Rostoucí nerovnost a slábnoucí střední třída je možnou příčinou globální a potažmo i české stagnace
10. Konkrétní opatření by se měla opírat o vzor zelené a inovativní ekonomiky

Teze 1 – Pro identifikaci budoucího vývoje a strategie je nutné pracovat citlivostně či variantně, nikoli deterministicky predikčně

1.1 Reálný HDP za celý loňský rok HDP vzrostl o 2 %, což je nejvyšší meziroční tempo přírůstku od roku 2007. Nic to však neříká ani o minulém, ani o budoucím tempu jeho meziročního reálného přírůstku. Ani s použitím filtrů pro identifikaci potenciálního růstu a dalších strukturálních veličin nedocházíme pravděpodobně k reálným projekčním východiskům na základě dat z posledních let. Užitečný je pro ilustraci poněkud detailnější pohled na delší řadu kvartálních čísel, zachycující minulých 72 za sebou jdoucích meziročních srovnatelných temp přírůstků (nad 100 %) a úbytků (pod 100 %) jednotlivých čtvrtletních objemů hrubého domácího produktu (HDP) a hrubé přidané hodnoty (HPH), viz Graf 1.

Graf 1 – Vývoj HDP a HPH ve stálých cenách, meziroční indexy, sezónně očištěno

Zdroj: ČSÚ, 27. 2. 2015

1.2 Za předpokladu, že se první prognostická data projektu budou týkat období patnácti let (až do roku 2030), je pohled na minulých osmnáct let v grafu zachycených let varující v tom smyslu, že se za tu dobu vystřídaly:

- tři různě dlouhé **recese** (poprvé v letech 1997 a 1998, podruhé zčásti rok 2008 a 2009, potřetí šest kvartálů v letech 2012 a 2013)
- tři krátké vlny ekonomického **oživení** (první 1999 až 2001, druhá 2010 + 2011, třetí konec 2013 a celý rok 2014)
- jedna, co do délky trvání i výše amplitudy zcela mimořádně mohutná (a zřejmě i neopakovatelná), růstová vlna trvající od léta 2002 do podzimu 2008.

1.3. Všechny země vykazují v minulých 15 letech podobné výkyvy v růstu HDP jako ČR, i když jsou zde rozdíly v čase a velikosti rozkmitu. Zatímco nejvyspělejší ekonomiky zaznamenávaly pokles tempa růstu HDP již od roku 2000, tranzitní ekonomiky pokračovaly v mohutném růstu až do roku 2007. O to mohutnější propad následoval v roce 2009. Např. Spojené státy, kde finanční krize vznikla, zaznamenaly pokles HDP již v roce 2008 (-0,3%), ale pokles v roce 2009 byl jen -2,8%, přičemž propad v Evropě se pohyboval okolo -5%. Poněkud rozdílný vývoj mezi Evropou a USA je možné sledovat ve fázi oživení. Zatímco Evropa se rozhodla zpočátku pro úsporná opatření, Spojené státy hned od března 2009 zahájily významné kvantitativní uvolňování (QE), které ve třech fázích dosáhlo v letech 2009-2014 výši převyšující 2 triliony dolarů. QE způsobilo okamžitý obrat a později boom na akciových trzích, devalvací dolaru a návrat důvěry spotřebitelů, což mělo za následek nesmělé, avšak

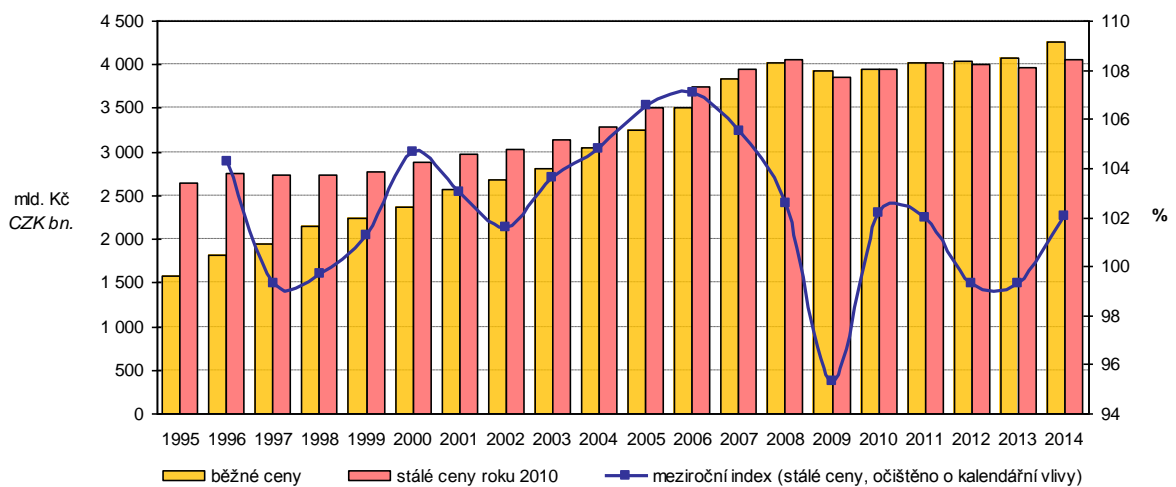
relativně stabilní oživení reálné ekonomiky. Podobný výkyv rovněž dává omezené prediktivní možnosti.

Závěr k tezi 1. Frekvence střídání hospodářských mikro-cyklů a tedy kladných a záporných temp přírůstků čtvrtletních HDP byla v nedávné minulosti mimořádně vysoká a naprosto nelze vyloučit, že tento nový rys ekonomického vývoje se bude reprodukovat i do budoucna. Je třeba s podobným budoucím vývojem počítat, což žádná z českých institucí, zabývající se makroekonomickými výhledy, dosud nečiní. Práce by tedy měla operovat se scénáři makroekonomického vývoje spíše než s predikcí a na ně citlivostně reagovat dalšími předpoklady. Vývojové scénáře by tedy mohly počítat rovněž s arbitrárně stanovenými (globálními) krizemi, popř. s lineárním vývojem, avšak s krizovými scénáři. Analýza možných nástrojů na ovlivňování průběhu krizového vývoje a jejich vhodnosti pro ČR by měla být další přidanou hodnotou.

Teze 2 – Vysoký předkrizový růst mohl být neopakovatelnou anomálií a dnes jsme konfrontováni s projevy sebe posilujících se procesů ekonomické stagnace s možnými dlouhodobými následky

2.1 Česká ekonomika nikdy ve své historii nedosáhla tempa přírůstku HDP z let 2005 a 2006 (hodnoty kolem 7 %). Z následujícího grafu je patrné, že i když poslední recese skončila v roce 2013, teprve v roce 2014 se česká ekonomika vrátila poprvé na úroveň, kde již byla v roce 2008.

Graf 2 – Hrubý domácí produkt

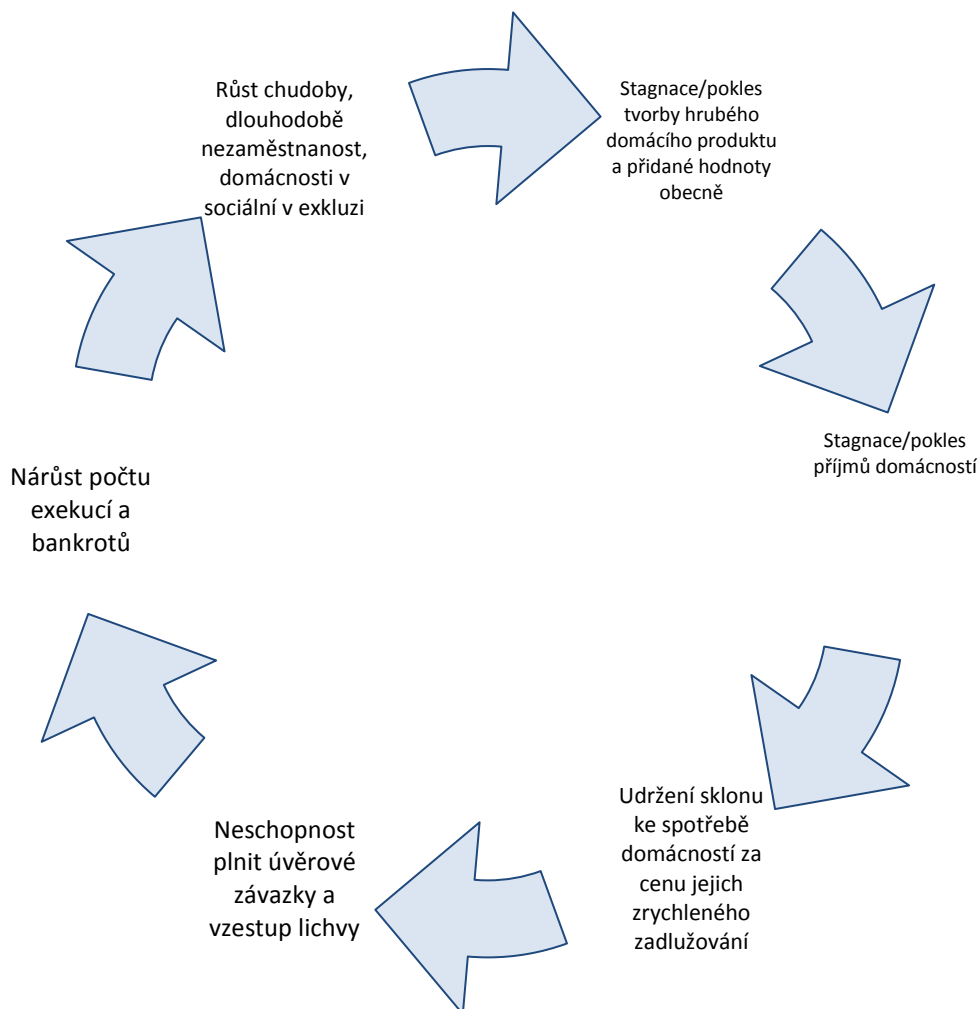
Zdroj: ČSÚ, 27. 2. 2015

2.2 Projevy této etapy ekonomické stagnace jsou různorodé a v jejich vyústění je možné mluvit o *záporném synergickém efektu*, například z pohledu sociálně ekonomického v sektoru domácností směrem k sociální exkluzi, a to jednoduchým zacykleným řetězcem příčin a následků, viz Schéma (nejedná se přirozeně o jedinou ukázkou navzájem se posilujících mechanismů během krize a stagnace).

Závěr k tezi 2: Analogické řetězce (i se zpětnou vazbou) je možné vedle domácností zformulovat třeba u podnikatelských subjektů, municipalit, veřejných financí apod. Dlouhá etapa právě skončené ekonomické stagnace výrazně a plošně snížila finanční rezervy, řada subjektů (včetně

státu) přešla do chronických deficitů či ekonomicky zkolabovala (bankrot, fúze atd.), což snížilo dlouhodobý růstový potenciál české¹ ekonomiky. S tímto strukturálně sníženým potenciálem z převážně cyklických jevů je nutné se dlouhodobě potýkat a řešit.²

Schéma 1 – Dopady ekonomické stagnace do sociální oblasti

¹ Blíže k mezinárodnímu srovnání v kontextu revize institucí eurozóny pro řešení problémů nedostatečné architektury HMU viz Preparing for Next Steps on Berger Economic Governance in the Euro Area, Analytical Note, J. C. Juncker at all., 12 02 2015, ref. Ares(2015)763677 – 23/02/2015.

² Nejrychlejším principem narušení těchto spirál v případě USA bylo patrně tzv. kvantitativní uvolňování, v jehož průběhu od března 2009 do konce roku 2014 FED přednostně nakupoval od amerických bank neprodejné finanční deriváty. Tak došlo k posílení finančních rezerv komerčních bank a jejich schopnosti financovat podnikatelské záměry. Tím de facto Spojené státy odmítly doporučení k úsporným opatřením a restrukturalizaci, které z počátku doporučoval jako tradiční léčbu rozvojovým zemím, vždy se závažnými dopady pro domácí ekonomiku. Jak vidíme dnes, EU nejprve nastartovala léčbu úspornými opatřeními, v souladu s doporučeními MMF, což vedlo k druhé stagnaci, jak je patrné na přerušené křivce po krizového oživení a teprve s pětiletým zpožděním přistoupila ke kvantitativnímu uvolňování.

Teze 3 – Vysoká otevřenost české ekonomiky je základním parametrem současného hospodářského modelu

3.1 Dokument by měl diskutovat zapojení české ekonomiky do světového trhu jako primární cesty k rozvoji. Toto zapojení by mělo být analyzováno v souvztáhnosti s tím, že český ekonomický model nemá mechanismy, jak se ubránit dopadům globálních finančních a hospodářských krizí (které by si však mohl vytvořit). Externí šoky na Českou republiku tedy dopadají výrazněji, než na více uzavřené ekonomiky.

3.2 Při vysoké míře otevřenosti ekonomiky má na výkon české ekonomiky fatální vliv prakticky nepřetržitá změna globálních ekonomických podmínek v posledních desetiletích.³ Doba životnosti řady tzv. exportně prioritních zemí se počítá ne na desetiletí, ale na roky, či dokonce měsíce. Podobně nepředvídatelný vývoj má kurz české koruny vůči světovým měnám.

3.3 Vedle praktických otázek se tak otevírají obecné otázky teoretické:

- Je možné, aby český hospodářský model v sobě měl zabudovány obranné (proti stagnační) mechanismy reagující na globální výkyvy v souvislosti s otevřeností české ekonomiky nebo je nedílnou součástí našeho zapojení na globální trhy?⁴
- Umožňuje současný fiskální a právní rámec, abychom vůbec mohli realizovat mechanismy autonomních automatických stabilizátorů?
- Jak by se proti-stagnační mechanismy propojovaly s pěti základními hospodářskými institucemi?

Jeví se jako smysluplné proti-stagnační mechanismy strukturovat podle pěti základních hospodářských institucí, tj. skrze finanční trhy, vzdělávání, inovace, řízení firem, role státu, průmyslové vztahy, aby jejich funkce a synergie nebyly případnou další krizí ve významnější míře postiženy.

3.4 Malý objem českých investic v zahraničí evokuje i tezi o posílení úlohy exportního financování a pojištění (prostřednictvím EGAP, ČEB, ČMZRB apod.).

Závěr k tezi 3: Při definování nového modelu je nutné myslet dlouhodobě, tedy reflektovat i negativní výkyvy globální ekonomické situace a dopady včetně potenciálních protikrizových scénářů. Výskyt a dopad globálních krizí je nutné internalizovat do modelu samotného. Je třeba se zamyslet nad dualitou zahraniční a vnější orientaci (danou vnitřním institucionálním a legislativním nastavením ekonomiky) a zvážit její optimální kombinaci. Rovněž je třeba uvažovat o mechanismech automatických stabilizátorů v kontextu otevřenosti naší ekonomiky.

³ Po opuštění trhu východních trhů počátkem 90. let přišla nutná reorientace na trhy EU, které dnes mírně stagnují, později i na Střední Východ, v současnosti postižený sérií válečných konfliktů, pokus o návrat na východní trhy, nyní zkomplikované novými konflikty, devalvací východních měn atd.

⁴ Možná odpověď: Krizový vývoj je podporován orientací soukromého sektoru na krátkodobější a méně rizikový zisk, proto soukromí podnikatelé nebudou investovat v době nejistých zisků. Protikrizově se však může chovat efektivní stát, který může investovat do infrastruktury s výhledem na budoucí zisky, pokud si pro tuto funkci vytvoří vizi a prostředky v dobách prosperity.

Teze 4 – Nahromaděné ekonomické a sociální deficity v mnoha sektorech jsou nutným výchozím předpokladem budoucího vývoje české ekonomiky

4.1 Krizí a celkovým vývojem relativně vyčerpané možnosti dalších významnějších úspor a investičních příležitostí většiny subjektů navázaných na veřejné finance (oproti průměru OECD podfinancované školství, veřejná doprava a komunikace vůbec, kultura, sociální péče a její infrastruktura), pravděpodobně malá připravenost ekonomiky na stoupající nároky vyvolané stárnoucí populací, nutnost obsluhy veřejného dluhu tvoří *významnou vstupní bariéru* pro „svobodnější“ prognostické úvahy a objektivně zužují koridor možností budoucího vývoje.

4.2 „Velké“ deficity (schodek veřejných financí jako celku) se sice daří průběžně snižovat resp. stabilizovat v blízkosti maastrichtského kritéria, ale vytvářejí se „lokální, malé“ deficity v jiných oblastech (investiční, vzdělanostní, sociální, resp. státního důchodového pilíře, napjaté rozpočty krajů), které povedou k nižšímu příjmu rozpočtů a jsou tedy podobně relevantní, jako deficity čistě fiskální.

4.3 Stagnace měla jen zčásti učebnicový efekt vytlačení slabší části konkurujících si subjektů, které se nedokázaly regulérním způsobem vyrovnat se snížením poptávky po jejich produktech či službách. Je možné se domnívat, že řada subjektů krizi „přežila“ s použitím v podstatě tržně neférových metod (korupce při zadávání veřejných zakázek, proklamováním nízkých cen ve veřejných zakázkách s následnou fakturací vícepráce, snižování kvality, nekalá konkurence, vytváření vysokých externalit na spotřebitele či stát apod.). Tržní prostředí se tak mohlo selektivně v různé míře narušit a stát bude muset čelit nejrůznějším zvýšeným formám tržně neregulérních praktik.

4.4 Není jasné, do jaké míry pro stále se rozvíjející zemi typu ČR umožňuje fiskální rámec daný vlastními a evropskými pravidly investovat veřejné prostředky do rozvoje budoucího modelu, tedy pro realizaci vize sofistikované ekonomiky, založené na vysokém vzdělání, efektivnosti v širokém konsensu.

Závěr k tezi 4. Z důvodů recese kombinované s fiskální konsolidací došlo ke stagnaci ekonomiky, kterou doplnila částečná dysfunkce státu, což vytvořilo celou řadu deficitů ve struktuře ekonomiky a veřejných politik s potenciálně dlouhodobými dopady na ekonomiku. Momentum pro reformu či zásadní změnu je dnes navíc relativně malé vzhledem k omezenému pozitivnímu dopadu a špatnému přijetí bývalých reforem. S těmito relativně negativními výchozími předpoklady musí budoucí vize české ekonomiky počítat.

Teze 5 – Česká ekonomika se patrně nachází ve zvláštní verzi pasti středního příjmu a v riziku pomalé či zastavené konvergence s vyspělými ekonomikami

5.1 Z časového hlediska ČR po roce 2008 prošla šesti lety střídání relativně krátkých recesí a nevýznamných a krátkých období konjunktury, které se v zásadě do konce roku 2014 vykompenzovaly. To evokuje domněnku, že se buď pouze *střednědobě* zobrazují defekty ztracené dekády anebo, že se jedná o výzvu *dlouhodobě* nízkého ekonomického růstu.

5.2 Nabízejí se tři hypotézy:

- zpomalení je *přechodného rázu*, spojené s krizí a silnou fiskální konsolidací;
- zpomalení je *dlouhodobé, ale odvratitelné*, pokud dojde k zásadní reformě ekonomiky;
- zpomalení je *trvalé a neodvratné*, souvisí s fundamentálními změnami světové ekonomiky.

5.3 V případě možnosti dlouhodobé stagnace se v podstatě jedná o otázku, zda se nacházíme v nějakém novém typu tzv. pasti středního příjmu (angl. *middle-income trap*), která byla částečně potvrzena pro některé méně vyspělé rozvíjející se ekonomiky. Tato problematika je nicméně již diskutována v ostatních zemích regionu, kde se hledají strategická řešení pro vyhnutí se této pasti. Je nicméně v rámci vize třeba dokumentovat či vyvrátit tento fenomén na statistických datech na větším vzorku zemí.

5.4 Pokud jde o *přechodné zpomalení* a jsou reálné šance na obrat ke zrychlení skrze mezinárodní obchod, může se jednat o spolupráci s dnes prudce rostoucími ekonomikami, např. skrze pokusy o užší spolupráci s Jihovýchodní Asíí, Latinskou Amerikou či se skupinou BRICS. Je však možné i u nich mluvit o potenciální budoucí „pasti středního příjmu“, do které se dostala i ČR?

5.5 Jako další hypotéza se nabízí, že se do pasti středního příjmu ČR nedostala v důsledku krize, nýbrž tím, že se vzdala vlastnictví českých podniků a práv s ním spojených, a místo toho aspirovala na to být úspěšnou výrobnou zahraničních firem s převažující prací, která odpovídala pověsti a specializaci ČR, kterou si vytvořila v 90. letech. Veřejné politiky dosud neaspirovaly na vyvinutí národního technologického *leadera* (tahouna), který by na základě domácího výzkumu a vývoje produkoval v globálním měřítku špičkové výrobky a umožňoval vysoké zisky i pro domácí ekonomiku, dobře placenou práci a vysoké příjmy pro státní pokladnu. Zásadní je rovněž s tím spojené relativní podcenění investic do lidského kapitálu. Řada domácích špičkových odborníků pracuje pro zahraniční firmy a přispívá k jejich inovacím globálně, aniž by se ČR patřičně podílela na ziscích z těchto inovací.

5.6 Je tedy možné, že past středního příjmu pro ČR spočívá v neschopnosti vypěstování těchto technologických tahounů, investic do jejich vzdělání a rozvoje a získání renomé země s vysokou obecnou vzdělaností, sofistikovaným výzkumem a vývojem a inovativními schopnostmi, které by přilákaly zahraniční investice, hledající složitější a lépe placenou práci.

5.7 Pokud bude zpomalení tempa ekonomického růstu viditelné po roce 2008 *trvalé a neodvratné*, fakticky stagnační, kdy se navíc otevírá propast mezi „domácím“ a „národním“ důchodem (viz Teze 6), pak je třeba počítat i s touto „nežádoucí“ variantou a vytvořit způsoby, jak se současnou nízkou mírou růstu dále existovat.

5.8 Dále je možné, že značná část i tak nízkého růstu v době po krizi pramení z evropských zdrojů, což ještě podtrhuje možný efekt stagnace české produktivity a obecně ekonomiky, viz Teze 7.

Teze 6 – Zvýšený odliv kapitálu otevírá otázku dostatku investičních zdrojů pro dlouhodobý rozvoj

6.1 Reálný ukazatel hrubého *domácího produktu* (HDP) jako jeden z hlavních parametrů vývoje ČR nebere v potaz vývoj hrubého *národního důchodu* (HND), tedy i pravidelný odliv kapitálu v celkovém saldu ve výši cca 200 až 300 mld. Kč ročně (6-8 % HDP). Podobný odliv výnosů znamená, že pro domácí užití na spotřebu a investice tedy zůstává v ČR podstatně méně peněz, než se na našem území v současnosti vytváří.⁵

⁵ Ilustrací rozměru současného problému přílivu a odlivu investic může být fakt, že kdyby došlo k přesunu částky 300 miliard korun do spotřeby domácností, došlo by k jejímu růstu o zhruba šestinu. Podobný nový příjem by byl ekvivalentním tomu, že by v každém roce měli lidé v ekonomicky aktivním věku peníze na další dva měsíce nákupů navíc (v podstatě plošný 13. a 14. plat), ekvivalentně by mohlo s podobnými prostředky dojít ke zdvojnásobení penzí všem důchodcům od ledna do října.

6.2 Zahraniční podniky mají z časového hlediska na tuzemskou ekonomiku rozdílné efekty. V *první fázi* přinášejí špičkovou techniku, moderní metody řízení, napojení na mateřskou firmu a otevření přístupu k jimi již exploatovaným trhům. Již v této fázi ovšem zahraniční investor diktuje vůči českému státu rozsah úlev (daňové prázdny, požadavky na zasíťování potřebnou infrastrukturou atd.). Vůči případné dceřiné firmě v ČR pak stanovuje všechny rozhodující ekonomické parametry, zejména konkrétního dodavatele a odběratele jakož i všechny obchodní podmínky, zejména ceny, specializaci, zachování či rozvoj určitých částí výroby. V návaznosti na to se již v této fázi předurčuje rozsah objemu budoucího toku kapitálu zpět do mateřské země investora. *Ve druhé fázi* optimalizují jak chod vlastní investice, tak optimalizují toky kapitálu s ohledem na různé daňové sazby a jinou daňovou regulaci s cílem maximalizovat profit mateřské firmy.

6.3 Česká ekonomika se dostala do pozice země, kde po silné investiční vlně na přelomu století a v první dekádě je nyní objektem, ze kterého investoři ve stále větší míře přesouvají zde dosahované zisky zpět do svých domovských zemí. Je to důsledek jak rozhodnutí o příchodu zahraničních investorů, tak jeden z důsledků minulých rozhodnutí, po kterých v domácí ekonomice nezbyly jediná silná národní firma typu Nokia, či Vöest Alpin nebo Erste Group (ve stejně velkých zemích jako je ČR, tj. ve Finsku či Rakousku), která by profitovala na mezinárodních hodnotových řetězcích, jež tímto v daných sektorech spoluvytvářejí. Českých investic v zahraničí, které by generovaly smysluplně vysoký příliv zisků do ČR, je dosud marginální počet a ani vývoz kapitálu není prost problémů (viz smutný osud akvizice ČEZ na Balkáně).

6.4 Jednou z cest je prostřednictvím mezistátních jednání usilovat o omezení přelévání zisků za účelem daňových výhod a zákaz daňových rájů. Tím by se mohl zvýšit příjem do státního rozpočtu, avšak převažující charakter práce by se nezměnil a vyšší příjmy, plynoucí především z práce v inovacích, řízení a podnikání, by nás nadále obcházely.

Závěr k tezi 6. Prvotní pozitivní dopad politiky přímých zahraničních investic je nesporný, trvalým efektem jsou například daně a odvody placené ve prospěch českých veřejných financí apod. Nicméně již teď je patrné, že vzhledem k relativně nízké a již pátým rokem stagnující míře konvergence HDP se západem je současný objem odčerpávaných kapitálových výnosů excesivní. Již nyní a tím spíše v budoucnu nejenže omezuje prostor pro udržení funkcí sociálního státu a potřebnou výši reálné spotřeby, ale vytváří tlak na dostatek investičního kapitálu uvnitř země jako nezbytné podmínky pro její dlouhodobý růst (mj. i proto, že česká ekonomika si ještě nevytvořila tak potřebnou síť zahraničních investic, které by významněji kompenzovaly odliv výnosů). To dává komparativní výhodu zemím, kam směřují výnosy, kterým se česká ekonomika mechanisticky z tohoto důvodu prakticky nemůže vyrovnat.

Teze 7 – Česká ekonomika je relativně významně závislá na evropských zdrojích

7.1 I přes obrat k růstu na hodnoty přes 2 % meziročně pro roky 2015 až 2018 by absolutní úroveň HDP mohla být v roce 2018 o pouhých cca 10 % vyšší, než byla dosažena v roce 2009 (v prvním roce recese). To však bude znamenat, že – mechanicky rozpočítáno na desetiletou periodu 2009 – 2018, můžeme hovořit o pouhém zhruba jednaprocentním průměrném meziročním ekonomickém růstu během jednoho desetiletí. Čistý objem peněz získávaných z evropských fondů za celé období 2007 – 2020 bude činit v průměru asi 40 mld. Kč ročně (1 % HDP). Podle ex ante modelů dopadů kohézní politiky EK pak lze předpokládat kumulativní dopad 4% příspěvku k HDP za těchto deset let působení kohézní politiky (2009 až 2018 včetně). Podobné mechanické srovnání napovídá, že bez evropských

dotací a po započtení efektu zvýšení kvóty⁶ dluhu k HDP by se mohl čistý český desetiletý průměrný přírůstek tvorby HDP limitně blížit k zanedbatelným či nulovým hodnotám.

7.2 Evropské strukturální a investiční fondy (ESIF) představují výrazný podíl na diskrečních výdajích (nejsou z nich placeny mandatorní výdaje). Jejich vnímaný externí původ, průchod skrze úzký kanál operačních programů řízený veřejnými institucemi vede ke vzniku specifického sektoru ekonomiky, který má kapacitu tento zdroj využívat, což může vést ke strukturálním změnám v ekonomice s ne vždy pozitivními dopady.

7.3 Problémy spojené s ESIF mohou být následující:

- **vysoké transakční náklady** (cca 4 % technické pomoci, obdobný či ještě větší objem na administraci na straně příjemců, vč. těch nakonec neúspěšných), tj. minimálně 10 %. Další na straně EK.
- **vznik dvojkolejnosti ve státní správě** – evropské a neevropské sekce, které si častěji konkurují, než harmonicky spolupracují. Tento jev je znám z oblasti rozvojové spolupráce, kdy rozvojové projekty odčerpávaly kvalifikované zaměstnance a odborníky z vládních struktur. Jako příklad lze uvést MPSV a politiku zaměstnanosti a OP zaměstnanost.
- **vytěšňování národních výdajů evropskými** – často jen formální dodržování pravidla adicionality – a tím vznikající závislost některých sektorů na EU penězích.
- **kohezní politika je patrně nejkomplicovanější veřejnou politikou** na světě, zhodnocení přínosů a negativ existující *multi-level governance* je obtížné.

Možné radikální zjednodušení by pak obsahovalo:

- **Vyčlenění výrazné většiny fondů do formy budget support** (např. 90 %) v kombinaci s mechanismem předběžných podmínek. Tj. po splnění podmínek by se fond stal integrální součástí rozpočtu v zemi příjemce, dále by se nesledoval a realizoval by se standardními národními mechanismy.
- **Pouze malá část by byla administrována v podobě přesně cílených programů.**

Závěr k tezi 7: Jak bylo výše ukázáno fondy ESIF znamenají pro české HDP přínos 40 mld. Kč, což odpovídá cca 1% HDP (nikoliv však 1% růstu HDP). Kromě potenciálních dopadů na strukturu ekonomiky je nutné se zaměřit na vysoké transakční náklady, vznik dvojkolejnosti ve státní správě, vytěšňování národních výdajů evropskými či komplexnost a složitost komplexní politiky jako celé.

Teze 8 – Vytvoření vzájemně komplementárních hospodářských institucí je základním předpokladem úspěchu ekonomiky

8.1 Český růstový model byl založen zejména na přílivu zahraničních investic a zahraničních technologií. Zároveň nebyla vytvořena strategie pro zvýšení hladiny přidané hodnoty, ani nebyla vytvořena strategie, která by měla zabránit sestoupení na nižší hladinu průmyslového profilu. Český růst byl tedy podmíněn primárně cenovou konkurenceschopností v souvztáhnosti s polohou ČR („levná pracovní síla blízko evropského trhu“) a oproti jiným novým členským státům relativně rozvinuté infrastruktury.

⁶ Od roku 2009 se dluh ČR zvýšil o cca 17 procentních bodů.

8.2 Tento model se z důvodů vzrůstající globální konkurence vykazující podobné parametry z velké části vyčerpal. Institucionální pozůstatky tohoto modelu (*path dependence*) činí přestup na model vyšší přidané hodnoty komplikovanější, viz studie „Odliv výnosů jako symptom vyčerpaného hospodářského modelu“ publikovaná v roce 2014 na Úřadu vlády, jejíž aktualizovaná verze vycházející v květnu 2015 diskutuje problémy spojené se závislostí na zahraničních vstupech, v rámci níž jsou diskutovány další problémy, které Česká republika může mít, a to včetně pokusů o optimální komplementarizaci základních pěti hospodářských institucí: (i) finanční trhy, (ii) vzdělávání, (iii) inovace, (iv) řízení firem, (v) průmyslové vztahy. Na tyto instituce by mělo samozřejmě navazovat fungující řízení státu, státních institucí a zajištění infrastruktury. Řízení firem by mělo být předmětem zvláštní pozornosti zejména u síťových odvětví a firem se státní účastí.

Závěry k tezi 8: Teorie institucionálních komplementarit je jen jednou z mnoha možných analytických pohledů na vývoj českého hospodářského modelu, nicméně podobné závěry je možné otestovat na dalších teoriích. Výsledkem by měl být komplexní postup, který by pomohl zařadit českou ekonomiku ve svém vývoji do komplexního teoretického rámce pro zjištění možných nedostatků a možností vývoje, popř. dysfunkcí vytvořených hospodářských institucí.

Teze 9 – Rostoucí nerovnost a slábnoucí střední třída je možnou příčinou globální a potažmo i české stagnace

9.1 Křehké oživení nebo kolísání mezi mírným růstem a mírným poklesem vykazují skoro všechny vyspělé ekonomiky. Vysvětlení je možné hledat v celkové nasycenosti trhů i v nedostatečně rostoucí koupěschopné poptávce na jedné straně, nebo v dlouholetém a stále intenzivnějším rozevírání příjmových nůžek. V situaci, kdy neroste ani objemově ani příjmově střední třída a její poptávka tedy stagnuje, zatímco poptávka nižších příjmových skupin klesá a je závislá stále více na sociálních dávkách, nelze s koupěschopnou poptávkou počítat a ekonomika se dostává do problémů.

9.2 Naopak vysoké příjmy a bohatství se kumulují u úzké a podle mezinárodních statistik stále užší skupiny obyvatel, která je spotřebně víceméně saturována a není dostatečným impulsem pro reálnou ekonomiku. Její kapitál nicméně způsobuje často od reálné ekonomiky odtržený vývoj na finančních trzích. Odtržení reálné ekonomiky a investičních či obecně finančních trhů je zdrojem vývoje spekulativních výkyvů (či bublin) a relativně málo stabilního prostředí, který neumožňuje dostatečně dlouhodobé a málo rizikové investice do reálné ekonomiky.

Závěry k tezi 9: Bez výrazné změny sociálního systému a daňové politiky ve vyspělých zemích lze předpokládat, že růst ve vyspělých ekonomikách zůstane křehký, kolísavý a nízký. Proto převažující ekonomické vazby ČR na vyspělé ekonomiky budou do značné míry určovat i nízkou výši růstu HDP v ČR. Možným impulsem k vyššímu růstu může být diverzifikace ekonomické spolupráce a posílení vazeb směrem k rychle se rozvíjejícím zemím, dosahujícím výrazného růstu i v letech globální recese.

Teze 10 – Konkrétní opatření by se měla opírat o vzor zelené a inovativní ekonomiky

10.1 Navzdory hrozbě výrazného snížení prostředků z Evropských fondů po roce 2020 bychom se měli snažit ještě zhruba do roku 2022 jich maximálně využít na podporu růstu a strategii zaměřit tímto směrem. Jako nejjednodušší pro čerpání a rozvoj ekonomiky se jeví např. směřování investic na energetickou bezpečnost, nízkouhlíkovou infrastrukturu a ochranu životního prostředí. Tyto investice by rovněž mohly zajistit zaměstnanost, obnovu a technologické inovace. Příkladem dalších zdrojů kromě Evropských fondů jsou například prostředky z obchodování s emisemi skleníkových plynů, kde by se mělo uvážít, které podpory stimulují hospodářský růst.

10.3 S tím souvisí i výhled v surovinové politice a materiálové spotřebě, od čehož by se měla odrážet budoucí strategie a to při udržení strategicky významných podniků, ve kterých má ČR potenciál ekonomického rozvoje. Více bychom například mohli využívat naší obnovitelnou surovinu dřevo. Na druhou stranu dlouhodobě nemáme dostatek uhlí a je třeba s dovozem některých surovin kalkulovat, např. japonská vláda již před 15 lety finančně podpořila efektivnější nakládání s materiály u podniků.

10.4 Vláda svým usnesením ze dne 19. července 2012 č. 552 schválila Národní priority orientovaného výzkumu, experimentálního vývoje a inovací. Priority orientovaného výzkumu jsou zaměřeny na řešení konkrétních společenských a hospodářských cílů. Jsou navrženy na období do roku 2030. Měly by být v souladu s Vizí. (Na druhou stranu, jestliže se ukáže, že nejsou dobře nastavené, lze je korigovat.)

10.5 V rámci Vize by měly být řešeny i vážné regionální problémy, které mají sociální a ekonomické dopady. Například životní prostředí Ostravska se neobejde bez zásadní dlouhodobé strukturální změny i v mezinárodním měřítku a je třeba počítat s dopadem na ekonomiku.

10.6 V rámci strategie je možné se otevřeněji přihlásit iniciativám OSN a OECD. Na mezinárodní úrovni jsou přijímány iniciativy zaměřené na tzv. zelený růst, např. program pro životní prostředí (UNEP) založil Iniciativu pro zelenou ekonomiku (GEI), která má napomáhat vládám v orientaci na využívání čistých technologií, obnovitelných zdrojů, environmentálně příznivého stavebnictví, udržitelného zemědělství a lesnictví atd. Tato iniciativa by měla vést k udržitelnému ekonomickému růstu a tvorbě pracovních míst.

10.7 Jako součást GEI a reakce na ekonomickou krizi vyzval UNEP pod heslem “Global Green New Deal” k oživení globální ekonomiky a posílení zaměstnanosti při současném řešení problémů se změnou klimatu, zhoršováním životního prostředí a chudobou. V průběhu krize je doporučeno investovat zejména do:

- zvýšené energetické efektivity budov,
- přechodu k obnovitelným zdrojům energie,
- zvýšení využívání udržitelné dopravy včetně hybridních aut, vysokorychlostních vlaků,
- ekologické infrastruktury planety včetně pitné vody, lesů, aj.,
- podpory udržitelného zemědělství včetně organické výroby.

10.8 Další významnou iniciativou na mezinárodní úrovni je výzva OECD ke zpracování Strategie zeleného růstu (GGs). Je součástí Deklarace o zeleném růstu (GGD), přijaté v červnu 2009 na ministerském zasedání Rady OECD v souvislosti s debatou o nástrojích ke zvládnutí dopadů ekonomické krize a k hospodářskému oživení (OECD 2010). Součástí GGS by mělo být:

- rozšíření „zelených trhů“, zejména rozvoj nízkouhlíkové výroby a služeb,
- ocenění škod na životním prostředí a využívání přírodních zdrojů včetně nápravy,
- podpora rozvoje a uplatnění environmentálně šetrných technologií a eko-inovací,
- podpora rozvoje „zelené infrastruktury“, zejména energetiky, dopravy a stavebnictví,
- zpracování souboru indikátorů k monitoringu přechodu k „zelenému růstu“ pro sledování vývoje efektivity zdrojů, pokroku v odstraňování podpor škodlivých pro životní prostředí, zavedení ekologických daní aj.